

***Atlasul norilor* de David Mitchell** **Rechizitoriu, profeție și S.O.S.**

Panorama civilizațiilor

Romanul *Atlasul norilor* prilejuiește prima întâlnire a cititorilor români cu David Mitchell – scriitor britanic care va împlini patruzeci de ani abia anul viitor, dar inclus deja de *Time Magazine* în topul celor mai influente o sută de personalități din lume. Mă simt dator să recunosc de la început nu doar că îl percep drept marele roman citit în ultimii ani, ci și că autorul îl concurează în pragul secolului XXI pe Balzac, cel ce dorea să cuprindă întreaga istorie a societății franceze în *Comedia umană*.

Atlasul norilor se compune din șase narațiuni de mărimea unor nuvele sau microromane, având între 90 și 110 pagini, ce traversează epocile istoriei și meridianele globului, genuri literare, tipuri de scriitură și registre stilistice. Panoramează totodată literatura anglo-saxonă și cărțile ei de răscruce, fără nimic ludic sau gratuit. Provoacă pe cititori avizați să pătrundă în zonele „periferice” ale ficțiunii și reușește, căci „monstrul” se citește într-o manieră neobișnuită, cinci părți desfăcute în jumătăți, a șasea plasată în mijloc integrală.

Prima istorie se cheamă „Jurnalul din Pacific al lui Adam Ewing” se petrece la mijlocul secolului al XIX-lea și consemnează cele văzute și trăite de un notar american, revenind de la Sydney la San Francisco pe vasul Profetesa, timp de trei luni, din 7 noiembrie până în 13 ianuarie. Cea de-a doua, „Scrisori de la Zedelghem”, cuprinde epistole trimise de un tânăr muzician, Robert Frobisher, prietenului său Rufus Sixsmith, în cursul anului 1931, relatându-i aventurile sale din Flandra ca asistentul unui faimos compozitor retras din viața muzicală.

Cea de-a treia istorie „Jumătăți de alte vieți” are ca personaj o jurnalistă americană care investighează un proiect ce riscă să producă un dezastru atomic. A patra – „Cumplitele încercări ale lui Timothy Cavendish” este confesiunea unui editor britanic despre hăituirii ce se petrec 10 ani mai târziu, iar a cincea poveste, „Omelnicul lui Sonmi-451” recurge la altă formulă ingenioasă: interviul sau mai curând interogatoriul luat unei clone dintr-o viitoare Coreea intrată în vârsta consumismului absolut.

În sfârșit, cea de-a șasea „Vadu' lu' Sloosha, cu to' ce mai fusă dup-aia” proiectează prin povestea lui Zach'ry (Zaharia?) într-un viitor postapocaliptic, o recădere în barbarie și în războaie sălbatice, cu întoarceri periodice ale navei celor salvați din cataclism, cu rituri și credințe din faza începuturilor, cu tentativa unei întemeieri de lume, dureroasă și plină de violență. De altfel, este narațiunea plasată în mijlocul cărții, rotundă, formând un fel de miez întunecat.

Romanul lui David Mitchell (să-l numim așa) seamănă cu o călătorie în timp, care începe la mijloc de secol XIX, se întrerupe ca să facă trei salturi în secolul XX, întrerupte și ele pe rând, ca să exploreze un viitor populat de consumatori-stăpâni și clone-sclavi, fracturat și el, până la istoria viitorului înspăimântător. De aici, călătoria în timp pornește în sens invers, reluând fiecare din cele cinci istorii întrerupte și încheindu-le, una după alta, până la cea a lui Adam Ewing, după următoarea schemă: 1/ → 2/ → 3/ → 4/ → 5/ → (6) ← /5 ← /4 ← /3 ← /2 ← /1.

Panorama întrebărilor

Ambiția lui David Mitchell se vede abia după încheierea lecturii: o investigație profundă în istoria civilizației în ultimul secol și jumătate, judecăți severe despre forme de canibalism pe care le-a generat întâlnirea între popoare aflate pe trepte de evoluție diferită, meditație întunecată asupra viitorului. *Atlasul norilor* pune întrebări și aduce în discuție fenomenele care îi preocupă deopotrivă științele dedicate omului și societății – de la antropologie la politologie.

Romanul dovedește o conștiință gravă și o privire necruțătoare asupra epocii moderne, o inteligență ce merge la esența lucrurilor, tăioasă ca un bisturiu. Iată așadar un autor angajat într-un sens metafizic, analizând nu atât condiția umană cât drama omenirii aflată în plină cursă a distrugerii și a autodistrugerii. Dacă Balzac a realizat *Comedia umană* a primei jumătăți de secol XIX, s-ar putea vedea în *Atlasul norilor* ca „tragedia omului modern“.

Civilizația își probează în ritm accelerat forța de a distruge, omenirea pare să aibă vocația de a-și căuta și perfecționa căile de auto-anihilare. Misionarii aduc pe insulele Pacificului alți germeni ai violenței, alte arme de ucidere, alte mijloace de subjugare și exploatare. Și cu cât omul este mai instruit și mai educat, cu atât își rafinează canibalismul: medicul de pe un vas își otrăvește pacientul, un compozitor de geniu nu ezită să-și însușească ideile asistentului său, oamenii de afaceri ignoră avertismentele specialistului și comandă calm crime, iar în goana după câștig riscă un cataclism al planetei.

Într-un viitor supertehnologizat, clonele se dovedesc cea mai profitabilă și monstruoasă formă de a-l folosi până la anulare pe altul diferit de tine, reinstaurând sclavagismul. Așa că luptele brutale, vărsările de sânge între triburile rămase după un cataclism atomic nu mai apar decât forme simple, rudimentare ale războiului care n-a conținut niciodată în goana oamenilor, a grupurilor sau a popoarelor de a acapara mai mult și mai mult: bunuri, teritorii, lumi.

Omul civilizației europene este obsedat nu de verbele ființării (a fi și a deveni) ci de cele ale posesiei și puterii. Autorul reinventează marile tipuri ale epicii: bunul sălbatic și omul modern, căpitanul de vast și marinarul, juristul și medicul, preotul-misionar și negustorul, artistul și omul de știință, editorul și scriitorul, politicianul și jurnalistul. Aproape cu toții canibali, grăbiți să-i devoreze pe ceilalți. Nu întâmplător primul erou se numește Adam și ultimul Zach'ry, adică o distorsiune ori fractură a numelui Zaharia, ce are ca rădăcină verbul *zakar* „a-și aminti“.

Panorama stilurilor

David Mitchell folosește în fiecare din cele șase istorii altă formulă epică și alt registru stilistic, revizitează subtil și profitabil toată marea proză anglo-saxonă din ultimele două secole și jumătate, spulberă granițele între formulele artistice înalte și cele comerciale, cu ostentație nedisimulată. Alege mai întâi formula

jurnalului de bord, binecunoscută într-o literatură a călătoriei și a explorării cum este cea engleză, trece la convenția epistolară, de acolo la thriller, la romanul comic și satiric ca să se oprească apoi la variante întunecate ale SF-ului.

Atlasul norilor trimite inevitabil la opere de referință ale mai multor genuri din spațiul literar anglo-saxon. Tentația de a-l analiza ca roman postmodern este mare și totuși parcă îi lipsește ludicul și gratuitatea postmodernismului, ca și livrescul explicitat și etalat cu voluptate. Citindu-l, persistă impresia curioasă că romanul mai curând se detașează decât se înscrie în marea tradiție a romanului modern. Cu alte cuvinte, instituie alte raporturi cu tradiția decât cele pe care le-a propus modernismul și postmodernismul.

Prima istorie, călătoria pe vasul Profetesa și lumea insulelor, amintește deopotrivă de Daniel Defoe și Kipling, de Melville și de Conrad, pe când ultimele două istorii obligă la conexiuni inevitabile cu Huxley și Orwell, cu Margaret Atwood și Ursula Le Guin. Între ele, istoriile cer raporturi la Bildungsroman și la proza detectivistă, la romanul comic și satiric, elementele din cărțile unui Tom Sharpe și John Grisham transpar șarjate discret.

Extrem de originale se dovedesc și „verigile“ care leagă cele șase nuvele. Jurnalul de bord al lui Adam Ewing (prima istorie) este citit în două tranșe de Robert Frobisher (în cursul celei de-a doua istorii), scrisorile sale au ca destinatar pe Rufus Sexsmith, persoană cheie în primul mister descurcat de Luisa Rey (în a treia narațiune), ancheta ei se dovedește un thriller tehnologic primit de editorul Timothy Cavandish (în partea a patra), povestea lui o vizionează pe un ecran de „toshiba“ clona Sonmi-451 (în istoria a cincea), Sonmi devine un soi de zeitate, proiecție holografică inexplicabilă pentru Zach'ry cel din vârsta barbară.

Performanța autorului atinge nu doar tematica, suita genurilor și a speciilor ci și verva stilistică. Fiecare istorie se bucură de bogăția și originalitatea altui registru stilistic, aici se ascunde surpriza oferită cititorului român, pentru că traducătorul își îngăduie preumblări prin limba secolului al XIX-lea cu tenta sa ușor patinată, prin sprintarul și picantul limbaj al seducătorului din anii interbelici, până la stilul sec al prozei detectiviste, la cel elaborat al utopiei și revenirea la un registru popular și arhaic al omului redevenit barbar.

Șase nuvele alcătuiesc acest roman, pe care cititorul nu îl poate vedea și înțelege decât la sfârșitul lecturii. Aproape toate personajele principale au o pată ce palpită în anumite circumstanțe, sugerând anamneza: avatarurile unui suflet ce parcurge mai multe existențe. Într-un asemenea sens, capătă alte semnificații cele două nume, ale primului și ultimului erou, Adam Ewing și Zach'ry: istoria omului adamic care a părăsit paradisul și distruge întreaga lume care i-a fost dăruită. *Atlasul norilor* este rechizitoriul nebuniei umane și al distrugătoarei civilizații moderne, o profecie cumplită și totodată un soi de SOS lansat în toate zările.

(Elisabeta Lăsconi, *România literară* nr. 35 din 5 septembrie 2008, pag. 28)